

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI KONSTITUTSIYASINING YARATILISHI

Genjaboyev Shahzod Davronbek o'g'li

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6585303>

MAQOLA TARIXI

Qabul qilindi: 10- may 2022

Ma'qullandi: 14- may 2022

Chop etildi: 26- may 2022

KALIT SO'ZLAR

Konstitutsiya, Mustaqillik deklaratsiyasi, huquqiy qadam, umumxalq muhokamasi.

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada O'zbekistonning mustaqillikka erishish va O'zbekiston Respublikasi konstitutsiyasining qabul qilinish jarayonigacha tashlangan huquqiy qadamlar tahlil qilingan. Mustaqillik va konstitutsiyamizga qanday mashaqqatlar bilan erishganimizni bizdan keying yoshlarimizga ham namuna bo'lishi ushbu maqolaning ahamiyatli jihatidir.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining yaratilishi tarixi haqida so'z yuritishdan oldin "Konstitutsiya nima?" degan savolga javob berish maqsadga muvofiqdir. Konstitutsiya (lotincha "Constitution" – tuzilish, tuzuk) – davlatning Asosiy qonuni. U davlat tuzilishini, hokimiyat va boshqaruv organlari tizimini, ularning vakolati hamda shakllantirilish tartibi, saylov tizimi, fuqarolarning huquq va erkinliklari, jamiyat va shaxsning o'zaro munosabatlari, shuningdek, sud tizimini hamda davlat va jamiyatning o'zaro munosabatlarini belgilab beradi. "Konstitutsiya" atamasi Qadimgi Rimdayoq ma'lum bo'lgan (imperator Konstitutsiyasi deb atalgan qonun). Amir Temur "Tuzuklar"i Sharq va Osiyo mamlakatlari sivilizatsiyasiga xos alohida shakldagi konstitutsiyaviy hujjat xususiyatiga ega bo'lgan. U shariat

qonunlari bilan bir qatorda Markaziy Osiyo mintaqasi xalqlari taqdiriga kuchli ta'sir o'tkazgan. konstitutsiyaviy "bino"ni qurishda uch ming yillik milliy davlatchilik tajribasiga tayanilgan. Bugungi O'zbekiston qadimgi Xorazm va So'g'diyona, Qoraxoniylar, Xorazmshohlar, Amir Temur va Temuriylar, o'zbek xonliklari, ma'rifatparvar ajdodlarimiz, xalqimizning tarixiy an'analari va uning mustaqil davlat haqidagi ko'p asrli orzusini mujassam etgan.

Konstitutsiyani yaratish tarixi – bu mustaqillik uchun kurashning uzviy tarkibiy qismidir.

Konstitutsiyani yaratish yo'lidagi dastlabki huquqiy qadam – o'zbek tiliga davlat tili maqomi berilishidir.

Islom Karimov haqli ravishda qayd etganidek: "og'ir-vazminlik bilan ish tutib, har tomonlama o'ylab, mulohaza qilib, barcha siyosiy va ijtimoiy guruhlarining

talablarini qondiradigan, eng muhimi, xalqimiz va vatanimiz manfaatlariga javob beradigan yagona to'g'ri yo'lni topishga erishdik".

"Davlat tili to'g'risida"gi qonunda mustahkamlangan muhim huquqiy qoidalar asosiy qonunimizning 4-moddasida quyidagicha muhrlab qo'yildi:

"O'zbekiston Respublikasining davlat tili o'zbek tilidir. O'zbekiston Respublikasi o'z hududida istiqomat qiluvchi barcha millat va elatlarning tillari, urf-odatlar va an'analari hurmat qilinishini ta'minlaydi, ularning rivojlanishi uchun sharoit yaratadi".

Konstitutsiyani yaratish yo'lidagi ikkinchi huquqiy qadam – Prezidentlik instituti ta'sis etilishi va yangi davlat ramzlarini tayyorlash bo'yicha komissiya tuzilishi bilan bog'liq.

Mustaqilligimiz e'lon qilinishidan oldin Oliy Kengashning o'n ikkinchi chaqiriq birinchi sessiyasida sobiq ittifoq tarkibidagi respublikamizda Prezidentlik lavozimi joriy etildi, davlat ramzlari haqidagi masala muhokama qilinib, maxsus komissiya tuzildi. Mustaqil O'zbekistonning birinchi Konstitutsiyasini yaratish g'oyasi ilk bor ana shu sessiyada ilgari surildi.

Konstitutsiyani yaratish yo'lidagi keying huquqiy qadam – "Mustaqillik deklaratsiyasi"ning e'lon qilinishidir.

O'zbekiston Oliy Kengashi tomonidan 1990 yil 20 iyunda e'lon qilingan "Mustaqillik deklaratsiyasi"ning 8-bandida O'zbekiston "o'zining taraqqiyot yo'lini, o'z nomini belgilaydi va davlat belgilarini (gerb, bayroq, madhiya) o'zi ta'sis etadi" degan qoida mustahkamlangan.

Mustaqillik deklaratsiyasining 12-bandida esa ushbu hujjat respublikaning "yangi Konstitutsiyasini ishlab chiqish

uchun asos" bo'lishi qayd etilgan. Bunday mazmundagi hujjat sobiq ittifoq hududida birinchi bo'lib O'zbekistonda qabul qilingan edi. Konstitutsiyani yaratish yo'lidagi navbatdagi huquqiy qadam – Konstitutsiyaviy komissiyaning tashkil etilishidir.

Oliy Kengash qarori bilan 1990 yil 21 iyun kuni O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimov raisligida davlat arboblari, deputatlar, mutaxassislardan iborat 64 nafar a'zoni o'zida jamlagan Konstitutsiyaviy komissiya tuzildi va Konstitutsiya loyihasi ana mazkur komissiya tomonidan 2 yildan ortiq vaqt mobaynida tayyorlandi.

Konstitutsiyani yaratish yo'lidagi keyingi huquqiy qadam – Birinchi Prezidentimizning Hindistonga 1991 yilgi tashrifi bilan chambarchas bog'liq.

Birinchi Prezidentimiz Islom Karimovning 1991 yil 17-19 avgust kunlari "Hindiston Respublikasiga rasmiy tashrifi O'zbekiston Prezidentining xorijga qilgan birinchi mustaqil – tarixiy tashrifi edi". Yurtboshimiz Hindistonda bo'lgan bir paytda – 19 avgust kuni o'zini "Davlat favqulodda holat qo'mitasi", ya'ni GKChP deb atagan bir guruh siyosiy avantyuristlarning davlat to'ntarishini sodir etishga qaratilgan murojaati e'lon qilindi. Bu voqealarning davomi "O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida" kitobining so'zboshi qismida shunday bayon etilgan:

"Prezident Islom Karimov GKChP e'lon qilinganini Agrada eshitib, 19 avgust kuni zudlik bilan Toshkentga qaytadi. Toshkent aeroportida Yurtboshimizni rasmiy kishilardan tashqari, Turkiston harbiy okrugi bosh qo'mondoni hamda Markazdan kelgan 3 nafar general kutib oladi.

1991 yil 31 avgust kuni Oliy Kengash O'zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi to'g'risida Bayonot qabul qildi. Bayonotda ta'kidlandiki, "Bundan buyon O'zbekiston Respublikasi hududida respublika Konstitutsiyasi va qonunlari shak-shubhasiz ustun deb e'tirof etiladi".

Konstitutsiyani yaratishi yo'lidagi navbatdagi huquqiy qadam – birinchi Konstitutsiya loyihasining ilk bor matbuotda umumxalq muhokamasi uchun e'lon qilinishidir.

Konstitutsiyaviy komissiyaga fikr-mulohazalar bildirilgan 600 taga yaqin xat kelib tushdi. Respublika matbuotining o'zida Konstitutsiya loyihasiga bag'ishlangan yuzdan ortiq materiallar e'lon qilindi. Fuqarolarimiz bildirgan takliflar soni 5 mingdan oshib ketdi.

Konstitutsiya loyihasining ikkinchi marta matbuotda umumxalq muhokamasi uchun e'lon qilindi.

Konstitutsiya loyihasi o'tkazilgan muhokamalar davomida kelib tushgan takliflar asosida ancha tuzatildi va qayta ishlandi. 1992 yil 21 noyabrda umumxalq muhokamasini davom ettirish uchun Konstitutsiya loyihasi ikkinchi marta gazetalarda chop etildi.

Konstitutsiyani yaratish yo'lidagi oxirgi huquqiy qadam – Konstitutsiya loyihasining qabul qilinishidir.

Konstitutsiyaviy komissiya tomonidan 1992 yil 6 dekabrda Konstitutsiya loyihasi oxirgi marta muhokama etildi. Konstitutsiya loyihasi Birlashgan Millatlar Tashkiloti, Yevropada Xavfsizlik va hamkorlik kengashi kabi nufuzli xalqaro tashkilotlar va AQSh, Buyuk Britaniya, Germaniya, Fransiya kabi demokratik davlatlar mutaxassislarining sinchkov ekspertizasidan o'tdi. Xalqning umumiy

irodasi shaklida o'n ikkinchi chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining o'n birinchi sessiyasi muhokamasiga kiritildi.

Birinchi Prezidentimiz sessiyada Konstitutsiyani "xalqchil qomus" deb atab, uning loyihasi ustida taxminan ikki yil davomida ishlangani, ikki yarim oy mobaynida umumxalq muhokamasidan o'tganligini ta'kidladi. Oliy Kengash sessiyasiga muhokama qilish uchun kiritilgan Konstitutsiya loyihasiga 80 ga yaqin o'zgarishlar, qo'shimchalar taklif etildi va aniqliklar kiritildi. Parlament deputatlari tomonidan loyiha moddama-modda muhokama qililib, unga yana bir qator o'zgartishlar kiritilgach, 1992 yil 8 dekabr kuni Bosh Qomusimiz qabul qilindi. Shu kundan e'tiboran, 8 dekabr – umumxalq bayrami deb e'lon qilindi.

Xulosa: O'zbekiston o'z mustaqilligini e'lon qilgan sanadan e'tiboran dunyo sahnida yangi, suveren davlat qaror topgan bo'lsa, birinchi Konstitutsiyamiz qabul qilingan kuni davlatimiz yangidan tug'ildi, haqiqiy mustaqilligimizga mustahkam huquqiy poydevor qo'yildi. O'zbekistonning birinchi Konstitutsiyasi yangi mustaqil jamiyatning ishonchli huquqiy kafolatlarini shakllantirdi va mustahkamladi. Konstitutsiyani ishlab chiqish, muhokama etish va qabul qilish jarayoni Birinchi Prezidentimiz Islom Karimovning "Konstitutsiya davlatni davlat, millatni millat sifatida dunyoga tanitadigan Qomusnoma" bo'lganligi, u "xalqimizning irodasini, ruhiyatini, ijtimoiy ongi va madaniyatini" aks ettirishi, uning "xalqimiz tafakkuri va ijodining mahsuli" ekani haqidagi hikmatli xulosalari to'g'ri va asoslangan ekanini yaqqol tasdiqlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <http://lex.uz/docs/-20596> O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi
2. <http://lex.uz/docs/-185391> Mustaqillik deklaratsiyasi
3. <http://lex.uz/docs/-127899> O'zbekiston Respublikasining Davlat mustaqilligi asoslari to'g'risida
4. Islom Karimov "O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida". Toshkent "O'zbekiston" 2011. ISBN 978-9943-01-727-6